

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Архитектонски факултет

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

Предмет: Реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата мр Божидара Манића, дипл. инж. арх.

Одлуком Наставно-научног већа Архитектонског факултета Универзитета у Београду, бр. 01-428/2-6.6 од 18. априла 2016. године, именовани смо за чланове Комисије за преглед, оцену и одбрану докторске дисертације кандидата **мр Божидара Манића, дипл. инж. арх.**, под насловом

САВРЕМЕНА АРХИТЕКТУРА ЦРКАВА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ: ПРОГРАМСКЕ ОСНОВЕ И ПРОЈЕКТАНТСКА ПРАКСА

После прегледа достављене Дисертације и других пратећих материјала и разговора са кандидатом, Комисија је сачинила следећи

РЕФЕРАТ

1. УВОД

1.1. Хронологија одобравања и израде дисертације

Кандидат је стекао звање магистра техничких наука након завршеног последипломског магистарског курса *Архитектонско-урбанистичко пројектовање* на Архитектонском факултету у Београду. Магистарску тезу под насловом *Пристап проучавању новије сакралне архитектуре у Србији – анализа могућности развоја модела православног храма*, кандидат је одбранио 23. новембра 2009. године.

На основу члана 32 (с2) Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“, бр. 76/05, 100/07 – аутентично тумачење, 97/08, 44/10 и 93/12), члана 38. Статута Архитектонског факултета у Београду („Сл. билтен АФ“, бр. 80/80, 84/10, 88/12, 89/12 – пречишћен текст и 98/14) и Одлуке Већа докторских студија Архитектонског факултета у Београду од 14. априла 2015. године, Наставно-научно веће Факултета је, на седници одржаној дана 20. априла 2015. године, донело одлуку бр. 01-522/2-3.10 којом је образована Комисија за оцену научне заснованости теме докторске дисертације мр Божидара Манића, дипл. инж. арх. и теме докторске дисертације, под насловом **„Савремена архитектура црква српске православне цркве: програмске основе и пројектантска пракса“**, у саставу:

- др Драгана Васиљевић Томић, председник Комисије, ванредни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет;

- др Мирјана Ротер Благојевић, члан Комисије, ванредни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет; и
- др Игор Марић, члан Комисије, виши научни сарадник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије.

На основу члана 32 (с2) Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“, бр. 44/10), а у вези са чланом 162. Статута Архитектонског факултета у Београду („Сл. билтен АФ“, бр. 80/80, 84/10, 89/12 – пречишћен текст и 98/14) и сагласности Већа научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду бр. 61206-2392/2-15 од 26. маја 2015. године, Наставно-научно веће Факултета је, на седници одржаној 15. јуна 2015. године, донело одлуку број 01-815/2-7.11 да се **мр Божидару Манићу, дипл. инж. арх.** одобрава рад на теми докторске дисертације, под насловом **„Савремена архитектура црква српске православне цркве: програмске основе и пројектантска пракса“**, и да се за ментора именује **в. проф. др Драгана Васиљевић Томић**.

Завршену докторску дисертацију кандидат, уз сагласност ментора, предаје на Веће докторских студија у 11. априла 2016. године.

На основу члана 32 (с2) Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“, бр. 76/05, 100/07 – аутентично тумачење, 97/08, 44/10, 93/12, 89/13, 99/14, 45/15 – аутентично тумачење и 68/15), а у вези са чланом 38. Статута Архитектонског факултета у Београду („Сл. билтен АФ“, бр. 105/15 – пречишћен текст) и Одлуке Већа докторских студија Факултета од 11. априла 2016. године, Наставно-научно веће Факултета је на седници одржаној дана 18. априла 2016. године, донело одлуку број 01-428/2-6.6 да се образује Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата **мр Божидара Манића, дипл. инж. арх.**, под насловом **„Савремена архитектура црква српске православне цркве: програмске основе и пројектантска пракса“**, у саставу:

- др Драгана Васиљевић Томић, ментор и члан Комисије, ванредни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет,
- др Мирјана Ротер Благојевић, председник Комисије, ванредни професор, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет,
- др Александар Кадијевић, члан Комисије, редовни професор, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, и
- др Игор Марић, члан Комисије, научни саветник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије.

1.2. Научна област дисертације

Дисертација која је предмет овог реферата припада научном пољу *Архитектура и урбанизам* и ужој научној области *Савремена архитектура и архитектонско пројектовање* за које је матичан Архитектонски факултет у Београду.

Ментор предметне дисертације је др Драгана Васиљевић Томић, ванредни професор Универзитета у Београду – Архитектонског факултета. Компетенције ментора за вођење предметне докторске дисертације одређују следеће референце:

1. **M12** Dragana Vasiljević Tomić, Tatjana Karabegović, Mariela Cvetić: *Dostupnost za sve: prostor bez prepreka / Access to All: space without boundaries*, trans. by Miloš

- Pribić (Belgrade: Faculty of Architecture, University of Belgrade; British Council Serbia, 2010) (ISBN 978-86-7924-032-3)
2. **M14** Dragana Vasiljevic Tomic: Exhibition: Phenomenon of Changeable Spatial Experience, trans. by Milos Pribic, in *wohlich. Writings and Documents*, ed. by Ljiljana Blagojević (Belgrade: University of Belgrade – Faculty of Architecture, 2010), pp. 27-37. (ISBN 978-86-7924-039-2)
 3. **M14** Драгана Васиљевић Томић: ‘Култура боје у граду – појава и границе колористичке културе: Cultura del colore in citta – presentayioni e limiti della cultura coloristica: The culture of colour in the city – the emergences and boundaries of the coloristic culture’, тројезично, прев. Радмила Павловић (ит.), Владимир Миленковић и Јована Тимотијевић (енг.), у *wohlich*, ур. Татјана Стратимировић (Венеција: Павиљон Републике Србије, XI Међународна изложба Архитектуре, 2008), pp. 15-21. (ISBN 978-86-85033-08-7)
 4. **M24** Dragana Vasiljević Tomić, Radojko Obradović: Architecture – Inclusive Culture: Protection Of Persons With Disabilities, *Facta Universitatis, Series: Architecture and Civil Engineering*, 13, 1 (2015) 47-56. (ISSN 0345-4605)
 5. **M24** Dragana Vasiljević Tomić, Ana Nikezić, Dragana Ćirić: Negotiating Cultural Identity Through the Architectural Representation Case Study: Foreign Embassy in Belgrade, *Facta Universitatis, Series: Architecture and Civil Engineering*, 11, 2 (2013), 113-124. (ISSN 0345-4605)
 6. **M24** Dragana Vasiljevic Tomic, Igor Maric: Colour in the City: Principles of Nature – Climate Characteristics, *FactaUniversitatis, Series: Architecture and Civil Engineering*, 9, 2 (2011) 315-323. (ISSN 0354-4605)
 7. **M41** Драгана Васиљевић Томић: *Култура боје у граду: идентитет и трансформација* (Београд: Архитектонски Факултет, 2007) (ISBN978-86.7924-009-5)
 8. **M93** Ljiljana Blagojević, Dragana Vasiljević Tomić, Vladimir Milenković, Mariela Cvetić, Tatjana Stratimirović: wohnlich (floor installation), in Aaron Betzky (cur.) *Out There: Architecture Beyond Building Vol. 4: Participating Countries special and collateral events at International Architectural Exhibition of La Biennale di Venezia* (Venezia: Marsilio, 2008), pp. 114-115. (ISNB 978-88-317-9447)

1.3. Биографски подаци о кандидату

Кандидат мр Божидар Манић, дипл. инж. арх. рођен је 03. маја 1976. године у Лазаревцу. По завршетку основне школе и гимназије, 1994. године започиње студије на Архитектонском факултету Универзитета у Београду, где је дипломирао 2001. године, са просечном оценом 8,81 и оценом 10 за пројекат православног храма на Новом Београду на дипломском испиту и стекао звање дипломираног инжењера архитектуре. Награђен је од стране Института за архитектуру и урбанизам Србије за најбољи дипломски рад на Архитектонском факултету.

Постдипломске магистарске студије, курс *Архитектонско-урбанистичко пројектовање* уписује 2001. године, након чега добија стипендију Министарства за науку Србије. У периоду од 2002-2006. године ангажован је на Институту за архитектуру и урбанизам Србије, као истраживач- стипендиста, на научним пројектима „Одрживи развој планинских подручја Србије“ и „Одрживи просторни развој градова Србије“, и у

изради архитектонских и урбанистичких пројеката и урбанистичких планова. Од децембра 2003. до септембра 2004. године налази се на одслужењу војног рока.

Након што је испунио све услове и положио све испите (са просечном оценом 9,75) предвиђене планом и програмом постдипломских студија, 2006. године пријављује магистарску тезу са називом *Пристап проучавању новије сакралне архитектуре у Србији – анализа могућности развоја модела православног храма*, ментор доц. др Драгана Васиљевић Томић, коју је одбранио 2009. године на Архитектонском факултету Универзитета у Београду и стекао звање магистра техничких наука у области архитектуре и урбанизма.

Од 2006. године запослен је у Институту за архитектуру и урбанизам Србије, као истраживач приправник, а од 2009. до данас као истраживач-сарадник. У том периоду учествује у научним пројектима *Одрживи просторни развој градова Србије, Одрживи развој и уређење бањских и других туристичких насеља у Србији, Просторни, еколошки, енергетски и друштвени аспекти развоја насеља и климатске промене – међусобни утицаји и Одрживи просторни развој Подунавља у Србији* (коруководилац потпројекта *3 Развој и уређење насеља и културни идентитет подручја*). Од 2008. године учествује у реализацији стручне праксе студената архитектуре, урбанизма и просторног планирања у Институту за архитектуру и урбанизам Србије, као предавач и руководиоца праксе (ментор).

Стручни испит за дипломираног инжењера архитектуре положио је 2006., а за одговорног урбанисту 2008. године. Лиценце одговорног пројектанта и одговорног урбанисте је стекао 2008. године. У свом стручном раду бави се архитектонским и урбанистичким пројектовањем и урбанистичким планирањем. Као коаутор и члан тима добитник је Признања Салона архитектуре 2014. године за изведено архитектонско дело, затим награда (једна прва и две друге) Салона урбанизма 2011., 2012. и 2013. године, као и неколико награда и откупа на архитектонско-урбанистичким конкурсима (од чега две прве награде, као и један други пласман на конкурс за идејно архитектонско решење православног спомен храма у Крушевцу).

Члан је Друштва архитеката Београда (члан Управног одбора од 2013. године), Удружења архитеката Србије, Друштва урбаниста Београда, Удружења урбаниста Србије и Инжењерске коморе Србије (члан Регионалног одбора подсекције архитеката матичне секције пројектаната регионалног центра Београд од 2012. године).

Члан је Комисије за контролу усклађености генералног урбанистичког плана, плана генералне регулације седишта јединице локалне самоуправе и урбанистичког плана који се израђује у обухвату ППППН унутар граница проглашеног заштићеног подручја, Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре (од 2014. године) и био је члан Комисије за планове општине Вршац (од 2011-2015. године).

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Садржај дисертације

Докторска дисертација кандидата мр Божидара Манића, дипл. инж. арх., под насловом **„Савремена архитектура црква Српске православне цркве: програмске основе и пројектантска пракса“**, садржи укупно 271 страну. У делу који претходи нумерисаном делу рада дате су: насловне стране дисертације на српском и енглеском језику, састав Комисије, резиме, кључне речи, научна област, ужа научна област и УДК

број на српском и енглеском језику, и садржај на српском језику, на укупно 9 страна. Основни текст заједно са напоменама је дат на 170 страна и укључује: 223 напомене и 21 табелу. Након основног текста, следи списак коришћених извора и литературе на 29 страна, који садржи 290 библиографских јединица (од чега 87 јединице необјављене и објављене грађе и 203 јединице литературе). Иза текстуалног дела дати су посебно нумерисани прилози (илустрације) на 57 страна. На крају је приложено 5 нумерисаних страна са биографијом аутора и изјавама: о ауторству, о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и о коришћењу.

Дисертација је структурирана у четири основне целине – главе: Увод, Програмске основе, Пројектантска пракса и Закључна разматрања. Прва целина (*Увод*) садржи шест поглавља и дата је на 21 страни. Друга целина (*Програмске основе*) се састоји од четири поглавља и дата је на 60 страна. Трећа целина (*Пројектантска пракса*) садржи два поглавља и дата је на 78 страна. Прво поглавље (*Студије случаја*) садржи десет потпоглавља, а друго поглавље (*Ауторске поетике*), пет потпоглавља. Последњу целину дисертације чине *Закључна разматрања* на 11 страна. На крају су дати библиографија (извори, примарна и секундарна литература) на 29 страна, прилози (илустрације) на 57 страна и биографија аутора, иза које су изјаве о ауторству, истоветности и коришћењу, укупно на 5 страна. Структура дисертације систематизована је у садржају који следи:

1. Увод	1
1.1. Проблем и предмет истраживања	1
1.2. Циљеви и задаци истраживања	3
1.3. Научне хипотезе	5
1.4. Научне методе истраживања	7
1.5. Очекивани резултати истраживања	9
1.6. Преглед досадашњих истраживања	10
2. Програмске основе	22
2.1. Сврха: архитектура и литургија	22
2.2. Значење: архитектура и симболика	49
2.3. Правила: архитектура и канони	62
2.4. Страна искуства, упоредна пракса	73
3. Пројектантска пракса	82
3.1. Студија случаја	82
3.1.1. Архитекта Љубица Бошњак	85
3.1.2. Архитекта Радослав Прокић	90
3.1.3. Архитекта Љубиша Фолић	95
3.1.4. Архитекта Предраг Ристић	99
3.1.5. Архитекта Миладин Лукић	104
3.1.6. Архитекта Небојша Поповић	105

3.1.7.	Архитекта Спасоје Крунић	108
3.1.8.	Архитекта Бранислав Митровић	110
3.1.9.	Архитекта Михајло Митровић	112
3.1.10.	Архитекта Бранко Пешић	114
3.2.	Ауторске поетике	117
3.2.1.	Појам традиције у друштвеним наукама и филозофији	117
3.2.2.	Појам традиције у православној теологији	131
3.2.3.	Појам традиције у архитектури	136
3.2.4.	Појам традиције у архитектури – гледишта домаћих аутора	143
3.2.5.	Ауторске поетике пројектаната српских православних цркава	149
4.	Закључна разматрања	160
	Извори и литература	171
	Прилози	
	Биографија аутора	
	Изјава о ауторству	
	Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада	
	Изјава о коришћењу	

2.2. Кратак приказ појединачних поглавља

Структуру докторске дисертације чине четири целине: *Увод*; *Програмске основе*; *Пројектантска пракса*; и *Закључак*.

Прва целина је *Увод* који садржи уводне напомене о теми и претходну анализу података о предмету истраживања по областима (са приказом релевантне литературе), проблем, предмет, циљеве и задатке, полазне хипотезе и научне методе истраживања, приказ генералне структуре докторске дисертације и очекиване резултате.

Друга целина *Програмске основе* посвећена је разматрању програмских основа (савремене) црквене архитектуре у (српском) православном хришћанству и садржи четири дела: *Сврха: архитектура и литургија*; *Значење: архитектура и симболика*; *Правила: архитектура и канони*; и *Страна искуства, упоредна пракса*.

Сврха: архитектура и литургија. У овом поглављу изложени су докази прве постављене хипотезе, да су једино обавезујуће програмско ограничење за пројектовање православних цркава богослужбене радње које се у њима одвијају, и да не постоје црквени канони којима је директно условљена црквена архитектура

Значење: архитектура и симболика. Анализирано је који чиниоци утичу на формирање архитектонског програма црквеног градитељства и издвојени су они програмски елементи који су за пројектанте обавезујући. Истражен је симболички део програмских основа пројектовања православних храмова, и преиспитане канонске основе црквеног градитељства, односно постојање или непостојање црквених правила у овој области, како би било могуће направити разлику између правила и навика у архитектонској пракси на овом пољу

Правила: архитектура и канони. У овом поглављу јасно и недвосмислено су издвојена обавезујућа правила – црквени канони, од свих осталих необавезујућих смерница и принципа. Канони су једини елемент програмских основа пројектовања православних храмова који има снагу правила, а не само усмеравајући карактер, те је потребно раздвојити их од уобичајених архитектонских принципа црквеног градитељства који се неоправдано сматрају канонским, сужавајући на тај начин стваралачку слободу архитеката.

Страна искуства, упоредна пракса. Приказана су и анализирана страна искуства која су од значаја за боље разумевање савремене српске православне сакралне архитектуре. У упоредни преглед савремене праксе укључена су, поред искустава православних цркава – Руске, Бугарске, Румунске и Грчке – и искуства западног хришћанства, где прекида у развоју архитектуре није било, па је могуће стећи целовитију слику о односу архитектуре и литургије и улози традиције у њему.

Трећа целина ***Пројектантска пракса***, садржи два дела – *Студија случаја и Ауторске поетике*.

Студија случаја садржи анализу изабраних пројекта цркава Српске православне цркве из савремене праксе. Анализа је бити усмерена на препознавање и издвајање елемената преузетих из градитељске традиције и начина на који су они у пројекту примењени. Избор аутора објеката који су предмет студије извршен је по три основна критеријума: обим пројектантске активности у области црквене архитектуре; пројектантски реноме створен изван области црквене архитектуре; ауторство изведених награђених конкурсних пројеката. Према првом критеријуму, за анализу су одабрани пројекти архитеката Љубице Бошњак, Радослава Прокића, Предрага Ристића и Љубице Фолића. То су пројектанти који у свом опусу имају по више десетина цркава изграђених последњих деценија, те су незаобилазни у сваком приказу савремене српске црквене архитектуре.

У делу *Ауторске поетике* разматра се разумевање традиције и однос према њој, међу кључним су тачкама идентификације и диференцијације различитих светоназора, филозофских и идеолошких система и уметничких поетика у модерно доба. Тај је однос нераскидиво повезан са знањем о прошлости и њеним (само)свесним промишљањем, што су услови преласка из праисторијског у историјско време. Он је, такође, значајан за успостављање поделе на традиционална и модерна друштва. Основни критеријум за типолошку класификацију ауторских поетика аутор закључује је однос према традицији, који се посматра у ширем контексту савремене Ово поглавље даје најпре сажет преглед идеја о историји, значају прошлости и наслеђа и могућности напретка, од старог до новог века, а затим и приказ, са тим повезаног, односа према традицији у различитим епохама и мисаоним системима. Након тога износи виђење поетике у архитектури, анализира ставове релевантних савремених пројектаната цркава Српске православне цркве аутора и дефинише критеријуме за класификацију њихових ауторских поетика, која је приказана у Закључним разматрањима.

У последњој целини, ***Закључним разматрањима***, сумира се значај резултата са теоријског и практичног становишта, износи верификација полазних хипотеза и даје смернице за даље истраживање. Постојање хришћанске Цркве не зависи од постојања храмова – цркава, већ од постојања богослужбене заједнице. И као што је Црква у основном смислу богослужбена, литургијска заједница, тако је црква првенствено богослужбени, литургијски простор. Иако се литургија схвата у ширем смислу, не само као ритуал или обред, већ као сабрање верних, ипак њен функционални аспект представља минимални, елементарни програмски захтев који мора да буде задовољен

да би црква, као архитектонски објекат, служила сврси. Стога је литургија основни и кључни чинилац у формулисању програмских основа православног црквеног градитељства, у односу на који су сви остали утицајни фактори и програмски елементи од другоразредног значаја. Несметано одвијање богослужења, које се може обављати и на отвореном простору, једини је обавезујући захтев који се поставља пред пројектанте православних цркава. То не значи да је црквена архитектура нужно и искључиво функционалистичка, нити да у тој области архитектонског стваралаштва „форма (искључиво) прати функцију“, већ да се сви остали програмски елементи, изузев литургије, која има своје јасне просторне захтеве, могу слободно интерпретирати.

Парадоксално је да форма храма и значење које она има, постају важнији од литургије која се у храму одвија. Од облика који носи пуно значења, архитектура храма постаје празна љуштура. Сакрална архитектура, као начин изражавања учења Цркве и њених вредности, у савремено доба све више шаље поруку о другоразредном значају тог учења у односу на потребу колективне идентификације, што доприноси преображавању верског у ритуално и обичајно.

3. ОЦЕНА ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Савременост и оригиналност

Предмет дисертације су програмске основе и савремена пракса пројектовања цркава које припадају Српској православној цркви, у периоду од 1990. године, када су наступиле промене друштвеног уређења, до данас.

Тежиште истраживања је на урбанистичко-архитектонском нивоу проблема истраживање програмских елемената, који проистичу из религијских обреда који се одвијају у православној цркви, а на првом месту из литургије. Истраживања су и други захтеви, првенствено они који се односе на обликовање, који су данас саставни део пројектног програма, са намером да се установи да ли проистичу из богослужбених потреба цркве или су извантеолошке природе и који су чиниоци утицали на њихово формулисање. Као анализи савремене пројектантске праксе и ауторских поетика, из два најважнија аспекта: однос према програму и степен остварене пројектантске слободе у његовој архитектонској интерпретацији, и однос традиционалних и савремених архитектонских елемената у пројектима. Од највећег значаја за истраживање је да ли, и у којој мери, пројектанти у свом раду прихватају постојеће и традиционалне моделе црква као полазиште за свој рад и да ли је у црквеној архитектури Српске православне цркве могућ помак од данас владајућег традиционалистичког приступа. Посматрају се изведени објекти, по броју или квалитету реализација најистакнутијих аутора у овој области у последњих четврт века, П. Ристића, Љ. Бошњак, Љ. Фолића, Р. Прокића, С. Крунића и Б. Митровића, као и запажена реализована и нереализована конкурсна решења са архитектонских конкурса за пројекте православних цркава одржаних у Србији након 1990. године.

Савременост се огледа у истраживању до сада непотпуно и недовољно истраженог актуелног феномена савремене српске црквене архитектуре, која је у последњих четврт века доживела процват у обиму градитељске делатности, али уз проблематичан и оспораван архитектонски квалитет објеката.

Оригиналност приступа кандидата огледа се у посматрању улоге градитељског наслеђа у савременој пракси архитектуре и урбанизма. Научни циљеви су да се прикаже,

опише, анализира и објасни феномен савремене црквене архитектуре код нас, као и да се да допринос систематизацији и повећању постојећег корпуса знања и, у складу са добијеним новим сазнањима значајним за разумевање принципа пројектовања православних цркава, унапреди теоријски дискурс, преиспита досадашња пројектантска пракса у овој области и да допринос расправи о односу традиције и савремености. Научну оправданост истраживања и његову оригиналност потврђује чињеница да проучавање ове теме није било предмет синтетичких студија, пре свега у Србији.

3.2. Осврт на референтну и коришћену литературу

Библиографију о предмету и проблему истраживања дисертације чине извори и литература широког мултидисциплинарног оквира. Библиографија је прибављена у аналогном и дигиталном – растерском и векторском – облику.

Прва група библиографских јединица, *извори* (необјављена и објављена грађа) обухватају:

- архитектонске цртеже и фотографије објеката прибављене из личне документације аутора-пројектаната и снимањем на терену, као и један део преузет из литературе;
- изворне религијски и теолошки списи, црквени канони, уставни и правила;
- законску регулативу; и
- документацију са одржаних архитектонских конкурса.

Другу групу библиографских јединица, *литература*, чине књиге, зборници, чланци и периодика, непосредно и посредно у вези са темом истраживања.

Референтна и коришћена литература може се тематски разврстати на следеће групе:

- архитектонско пројектовање и савремена архитектура;
- теорија и историја архитектуре и уметности;
- теологија и литургија; и
- филозофија, друштвене науке и хуманистика.

Најзначајнија литература из прве тематске групе обухвата: Анђелковић, Б. (1995) *Литургија и унутрашњи поредак храма – канонски основи црквеног градитељства*; Кадијевић, А. (2009) *Савремено српско црквено градитељство – токови, истраживање и вредновање*; Тулешков, Н. (ур.) (2002) *Нарџчник за православно храмово строитељство*; и Фолић, Љ. (2013) *Архитектура храма*.

Најзначајнија литература из друге тематске групе обухвата: Antoniadis, A. (1992) *Poetics of Architecture*; Јовановић, М. (1987) *Српско црквено градитељство и сликарство новијег доба*; Кадијевић, А. (2013а) *Неовизантинизам у архитектури Новог Београда – храм св. Димитрија Солунског (1996-2001)*; Кадијевић, А. (2010) *Три новије цркве Београда – три подстицаја развоју српског сакралног градитељства*; Кадијевић, А. (2013б) *Стратегије новог српског црквеног градитељства и њихов утицај на непосредно окружење (1990-2012)*; Клоц, Х. (1995) *Уметност у XX веку: модерна – постмодерна – друга модерна*; Митровић, Т. (2014) *Хипервизантијски парадокс: Зашто је могуће/потребно говорити о стилу савременог црквеног сликарства у Србији?*; Petrović, V. и I. Rašković (2011) *Tradiciја – tranzicija*; и Стојков, Б. и З. Маневић (ур.) (1995) *Традиција и савремено српско црквено градитељство*.

Најзначајнија литература из треће тематска група обухвата: *Библија – Свето писмо старог и Новог завета*; Вукашиновић, В. (2001) *Литургијска обнова у XX веку*; *Књига правила. Зборник канона православне цркве* (2003); Лоски, В. (2008) *Предање и предања*; Мирковић, Л. (1995) *Православна литургија*; Пеликан, Ј. (2009.) *Хришћанско предање: историја развоја догмата*; Taft, R. (1992) *The Byzantine Rite: A Short History*; Успенский, Л. (1958) *Символика храма*; и Флоровски, Г. (2005б) *Функција предања у древној цркви*.

Најзначајнија литература из четврте тематска група обухвата: Бандић, Д. (2003) *Верски идентитет савремених Срба*; Bandić, D. (2008) *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko; ogledi o narodnoj religiji*; Gadamer, H-G. (2006) *Truth and Method*; Giddens, A. (1991) *The Consequences of Modernity*; Habermas, J. (1988) *On the Logic of the Social Sciences*; Hobsbom, E. и Т. Rejndžer (ur.) (2011) *Izmišljanje tradicije*; и Shils, E. (1981) *Tradition*.

3.3. Опис и адекватност примењених научних метода

У оквиру ове дисертације коришћено је више научних метода истраживања, којима се проверава научна заснованост постављених хипотеза.

У почетној фази се користи **метода анализе садржаја** при прикупљању библиографије којом се ствара база за истраживање.

Метода **критичке анализе** је примењена како би се различити и разноврсни извори истраживања сагледали и вредновали у односу на проблем и предмет истраживања. Кандидат користи прикупљени материјал како би повезао појам архитектуре, литургије, канона и симболике као конструктора Савремене архитектуре православних цркава.

Метода **компаративне анализе** је коришћена приликом дефинисања градитељске праксе и објашњења пројектантске поетике на изведеним објектима, по броју или квалитету реализација најистакнутијих аутора у овој области у последњих четврт века, П. Ристића, Љ. Бошњак, Љ. Фолића, Р. Прокића, С. Крунића и Б. Митровића, као и запажена реализована и нереализована конкурсна решења са архитектонских конкурса за пројекте православних цркава одржаних у Србији након 1990. године.

Метода анкете најистакнутијих аутора у овој области у последњих четврт века, Љ. Бошњак, Љ. Фолића, Р. Прокића и С. Крунића, као и М. Ристића, најближег сарадника преминулог Р. Прокића, коју користи да би реконструисао и објаснио ауторске поетике, када за то нема довољно података у доступним изворима и литератури.

Поред наведених метода, примењен је и **аналитички поступак класификације и систематизације** знања којим се испитују и систематизују претходно дефинисани принципи и карактеристике.

Последња фаза истраживања је утврђивање значаја резултата истраживања са теоријског и практичног становишта, при чему је спроводена **синтеза** претходних фаза и извршена **интерпретација** резултата истраживања, извођење закључака и верификација полазних хипотеза.

3.4. Применљивост остварених резултата

Резултати истраживања су засновани на постојећим парадигмама, теоријама и трендовима од значаја за тему, усмереним ка развијању конкретних методолошких инструмената који би били примењени у области архитектуре и урбанизма. Црквена

архитектура: формулишу стварна ограничења која литургијске потребе стављају пред пројектанте и да се издвоје, с једне стране, они елементи које је у пројектовању црква Српске православне цркве неопходно поштовати, а са друге, они чија стваралачка интерпретација зависи од пројектантског приступа и ауторске поетике; истражени однос традиционалних и савремених архитектонских елемената присутних у пројектима изабраних новијих православних цркава и предложи типолошка класификација ауторских поетика.

Оправданост научног рада произилази из неопходности повезивања теорије и праксе архитектонског и урбанистичког пројектовања,. С обзиром на остварене закључке, очекује се да ова теза буде полазна основа за даља истраживања, посебно да се прикажу, опише, анализира и објасни феномен савремене црквене архитектуре код нас. Циљеви истраживања су, такође, да се да допринос систематизацији и повећању постојећег корпуса знања и, у складу са добијеним новим сазнањима значајним за разумевање принципа пројектовања православних цркава, унапреди теоријски дискурс, преиспита досадашња пројектантска пракса у овој области и да допринос расправи о односу традиције и савремености.

Посебно истичемо да је у овој дисертацији, по први пут на научно утемељен начин, обрађена тема савремености у приступу пројектовања Српских православних цркава постављанјем у први план да Црквена архитектура није нужно и искључиво функционалистичка, нити да у тој области архитектонског стваралаштва „форма (искључиво) прати функцију“, већ да се сви остали програмски елементи, изузев литургије, која има своје јасне просторне захтеве, могу слободно интерпретирати.

Очекује се да ова дисертација допринесе побољшању будућег конципирања модела након систематизацију досадашњих истраживања и ставова истраживача, теолога и пројектаната о проблему и предмету дисертације:

- прикупити графичку документацију (пројекте, архитектонске снимке и фотографије) изабраних цркава Српске православне цркве, пројектованих или изграђених након 1990. године;
- приказати пројектантску праксу кроз изабране референтне пројекте и изведене објекте и испитати ауторске поетике; и
- извршити њихову анализу и типолошку класификацију.

3.5. Оцена достигнутих способности кандидата за самостални научни рад

У свом досадашњем истраживачком и стручном раду кандидат је показао да поседује способност за самосталан научно-истраживачки рад, свестраност у прикупљању и истраживању литературе, систематичност у обради релевантних података, информација и резултата. Истовремено, кандидат је показао и висок ниво логичког и систематичног размишљања и закључивања.

У оквиру предметне докторске дисертације, кандидат показује да влада употребом различитих научних метода истраживања, користећи критичке теоријске анализе, анализе садржаја извора, истраживања студија случаја, компаративне анализе, вршећи адекватну синтезу и интерпретацију резултата истраживања.

Кандидат у докторској дисертацији наставља вишегодишњи научни рад започет на последипломским студијама, и настављен учешћем на научним и стручним скуповима, објављеним радовима у зборницима, научним публикацијама и часописима.

Дугогодишњи професионални ангажман у области архитектонског пројектовања, посебно у темама везаним за докторску дисертацију, такође је важан елемент у оцени способности кандидата за успешно бављење самосталним научно-истраживачким радом.

На основу детаљног увида у дисертацију Комисија је уверена да кандидат поседује знања и вештине за успешно самостално бављење истраживачким и научним радом, чиме би био остварен и његов даљи допринос на развој савремене теорије и праксе архитектонског пројектовања.

4. ОСТВАРЕНИ НАУЧНИ ДОПРИНОС

4.1. Приказ остварених научних доприноса

Остварени научни допринос у припадајућој научној области огледа се у чињеници да ова докторска теза представља једно од првих истраживања која су у нашој средини спроведена на архитектури Српских православних цркава. Ова област архитектонског стваралаштва, код нас није још увек довољно истражена. Црква је у основном смислу богослужбена, литургијска заједница, а црква – храм – првенствено богослужбени, литургијски простор. Литургија је основни и кључни чинилац у формулисању програмских основа православног црквеног градитељства, у односу на који су сви остали утицајни фактори и програмски елементи од другоразредног значаја. Символички део архитектонског програма православних цркава такође је веома значајан, али се он не може директно превести у архитектонску форму. Прожимање верског и националног идентитета код православних Срба допринело је да православни храмови од представе и симбола верског учења и традиције постану, можда чак и у већој мери, симбол националног идентитета и традиције. Инсистирањем на спољашњим, површинским, строго формалним одликама архитектуре прошлости као непроменљивим и обавезујућим вредностима, укида се једна од суштинских карактеристика традиције а то је њено стално обнављање и континуитет промена из генерације у генерацију. Тако се уместо традиције и традиционалног приступа, негује, њима по духу супротан, традиционализам..

На основу изнесених резултата, ово истраживање даје допринос у развоју методолошког приступа у класификацији пројеката и програма произилази из неопходности повезивања теорије и праксе архитектонског и урбанистичког пројектовања. С обзиром на остварене закључке, очекује се да ова теза буде полазна основа за даља истраживања, посебно да се прикажу, опише, анализира и објасни феномен савремене црквене архитектуре код нас. Циљеви истраживања су, такође, да се да допринос систематизацији и повећању постојећег корпуса знања и, у складу са добијеним новим сазнањима значајним за разумевање принципа пројектовања православних цркава, унапреди теоријски дискурс, преиспита досадашња пројектантска пракса у овој области и да допринос расправи о односу традиције и савремености.

Истраживање је отворило питања која је могуће додатно развијати у даљим истраживањима и то: у архитектуру-литургију, архитектуру-канонизацију, архитектуру-симболику где постоје различита гледишта о примерености модерног архитектонског израза у црквеном градитељству, која су у извесној мери повезана са питањима литургијске обнове, али је удео храмова изграђених у неисторицистичком духу у укупној архитектонској продукцији сакралних објеката знатно већи него код православца. То је последица како литургијских специфичности, тако и другачијих

друштвених околности и културне климе у претежно православним земљама у време настанка и доминације модернистичке архитектуре. Значајн разлика православних заједница од локалног друштвеног и културног контекста, као последица децентрализоване организације сестринских помесних православних цркава, по правилу формираних по државном или етничком принципу домену на националном, регионалном и посебно локалном нивоу.

4.2. Критичка анализа резултата истраживања

У докторској дисертацији су дефинисани најважнији основе архитектуре православних храмова спроведена је са циљем да се потврди претпоставка да су богослужбени обреди једино обавезујуће ограничење у процесу пројектовања. Ова, наизглед, самоочигледна истина у пракси је најчешће замагљена позивањем на каноне у ужем или ширем смислу, на устаљену праксу, на симболички значај и значење храмова, на улогу предања – традиције у православном хришћанству. Издвајање обавезујућих програмских елемената значајно је јер може да допринесе ослобађању пројектантске креативности, која је често спутана страхом од грешке у тумачењу и архитектонском интерпретирању верског учењауспешног глобалног позиционирања градова.

Анализом анализирани изабрани пројекти цркава Српске православне цркве из савремене праксе, као препознавање и издвајање елемената преузетих из градитељске традиције и начина на који су они у пројекту примењени. Избор аутора објеката који су предмет студије извршен је по три основна критеријума: обим пројектантске активности у области црквене архитектуре; пројектантски реноме створен изван области црквене архитектуре; ауторство изведених награђених конкурсних пројеката. За анализу су одабрани пројекти архитеката Љубице Бошњак, Радослава Прокића, Предрага Ристића и Љубише Фолића. То су пројектанти који у свом опусу имају по више десетина цркава изграђених последњих деценија, те су незаобилазни у сваком приказу савремене српске црквене архитектуре.

Истраживање је поставило критеријум за типолошку класификацију ауторских поетика у овом раду, однос према традицији, који се посматра у ширем контексту савремене културе. Кроз преглед идеја о историји, значају прошлости и наслеђа и могућности напретка, од старог до новог века, а затим и приказ, са тим повезаног, односа према традицији у различитим епохама и мисаоним системима. Постављено је виђење поетике у архитектури, релевантно за ово истраживање и дефинисани критеријуми и извршена типолошка класификација ауторских поетика релевантних савремених пројектаната цркава Српске православне цркве.

4.3. Верификација научних доприноса

Категорија М24:

1. **Manic, B., A. Nikovic and I. Maric (2015).** Relationship Between Traditional and Contemporary Elements in the Architecture of Orthodox Churches at the Turn of the Millennium, *Facta Universitatis, Series: Architecture and Civil Engineering* Vol.13 No.3, pp.283-300. (ISSN 0354-4605)
2. Marić, I., A. Niković & **B. Manić (2010).** Transformation of New Belgrade Urban Tissue: Filling the Space instead of Interpolation. *Spatium* No.22, pp.47-56. (ISSN 0354-4605)

Категорија М31:

1. Marić, I., **B. Manić** & T. Bajić (2013). “New Aesthetics of Bioclimatic Architecture”, *ON ARCHITECTURE. International Conference and Exhibition, Conference Proceedings*, Belgrade, pp. 447-461.
2. Marić, I., A. Niković & **B. Manić** (2013). “Enhancement of Urban Structure With the Aim of Reducing the Impacts of Climate Change on the Example of Belgrade”, *Regional Development, Spatial Planning and Strategic Governance – RESPAG 2013. 2nd International Scientific Conference, Conference Proceedings*, Belgrade, pp. 823-851.
3. Tošković, D., A. Niković & **B. Manić** (2013). “Shaping the existing cities: a critical approach”, *Contemporary Theory and Practice in Building Development. 9th International Scientific Technical Conference*, Banja Luka, pp. 1-11.
4. Marić, I., A. Bogdanov & **B. Manić** (2009). “Transformation of rural settlements and rural housing improvement in Serbia”, *Regional development, spatial planning and strategic governance. International scientific conference. Thematic Conference Proceedings. Volume 1*, Belgrade, pp. 179-195.
5. Marić, I., A. Bogdanov & **B. Manić** (2007). “Contribution to the Research of the Principles of Sustainable Architecture Through Analysis of Possible Applications of Double-skin Facade Systems”, *Sustainable development of towns and cities. International scientific conference. Thematic Conference Proceedings Volume 2*, Belgrade, pp. 265-284.

Категорија М33:

1. Niković, A., V. Đokić & **B. Manić** (2014). “The morphological dimension of planning documents: case study Belgrade, capital of Serbia“, *Our common future in Urban Morphology. 21st International Seminar on Urban Form, Conference Proceedings Vol. 2*, Porto, Portugal, pp. 1568-1577.
2. **Manić, B.**, I. Marić & A. Niković (2013). “Can Non Typical Traditional Forms of Sacral Space Serve as a Guide in the Development of New Forms of Religious Architecture in Serbian Orthodox Church?”, *Beyond the sacred building: architecture and evangelization. 3rd International Conference on Contemporary Religious Architecture. Actas del Congreso*, Sevilla, Spain, pp. 44-51.
3. Petrić, J. & **B. Manić** (2011). “Trailing solutions for sustainable (sub)urban development based on urban resilience concept”, *Environmental protection of urban and suburban settlements. International eco-conference Proceedings Vol. II*, Novi Sad, pp.329-337.
4. Babić, G. & **B. Manić** (2003). “Urbani mobilijar od prirodnog kamena”. *Kamen 2003. zbornik radova sa međunarodnog savetovanja*, Aranđelovac, pp. 1-5.

Категорија М34:

1. Niković, A., V. Đokić & **B. Manić** (2014). “The morphological dimension of planning documents: case study Belgrade, capital of Serbia“, *Our common future in Urban Morphology. 21st International Seminar on Urban Form, Book of Abstracts*, Porto, Portugal, p. 405.

Категорија М44:

1. Никовић, А., **Б. Манић** и И. Марић (2013). „Могућности примене мера прилагођавања климатским променама при пројектовању и планирању ужег центра Београда и интегрисања у стратегије одрживог развоја“, у: М. Пуцар и Б. Димитријевић (ур.), *Климатске промене и изграђени простор: политике и пракса у Шкотској и Србији* (стр. 386-390). Београд: ИАУС.
2. Бајић, Т. и **Б. Манић** (2013). „Социјално становање у Србији пред изазовима климатских промена: да ли архитектонско-урбанистички конкурси охрабрују иновативност?“, у: М. Пуцар и Б. Димитријевић (ур.), *Климатске промене и изграђени простор: политике и пракса у Шкотској и Србији* (стр. 201-223). Београд: ИАУС.
3. Марић, И., А. Никовић и **Б. Манић** (2010). „Културно наслеђе, природне вредности и нови програми у функцији развоја туризма руралних подручја“, у: М. Пуцар и Б. Јосимовић (ур.), *Одрживи развој бањских и туристичких насеља у Србији* (стр. 159-184). Београд: ИАУС.
4. Марић, И., **Б. Манић** и Т. Бајић (2010). „Појам етно-села и његов значај за развој туризма у Србији“, у: М. Пуцар и Б. Јосимовић (ур.), *Одрживи развој бањских и туристичких насеља у Србији*, (стр. 141-158). Београд: ИАУС

Категорија М45:

1. **Манић, Б.** и А. Никовић (2014). „Концепт унапређења урбаног идентитета насеља у области Подунавља у Србији“, у: М. Максин-Мићић, Н. Крунић и М. Ненковић-Ризнић (ур.), *Одрживи просторни развој Подунавља у Србији – Књига 2* (стр. 219-234). Београд: ИАУС.
2. **Манић, Б.** и А. Никовић (2013). „Могућности активирања туристичких потенцијала урбаних насеља у зони Подунавља у Србији, кроз унапређење квалитета изграђене средине, на примеру Беле Цркве“, у: С. Милијић, Б. Јосимовић и Т. Црнчевић (ур.), *Одрживи просторни развој Подунавља у Србији*, (стр. 122-137). Београд: ИАУС.
3. Марић, И., А. Богданов и **Б. Манић** (2009). „Типологија архитектонских објеката у функцији туризма, на подручју ГП Врњачке Бање“, у: Н Спасић и М. Пуцар (ур.), *Неки аспекти одрживог просторног развоја Србије*, (стр. 77-92). Београд: ИАУС.
4. Марић, И. и **Б. Манић** (2005). „Обнова централне зоне Вршца и аспект културно-историјске заштите“, у: Н Спасић и М. Максин-Мићић (ур.), *Одрживи град и његово окружење*, (стр. 95-107). Београд: ИАУС.

Категорија М51:

1. **Манић, Б.**, А. Никовић и И. Марић (2015). „Однос традиционалних и савремених елемената у црквеној архитектури земаља западног хришћанства у XX веку“, *Архитектура и урбанизам* 41, стр.49-62. (ISSN 0354-6055)
2. Црнчевић, Т., **Б. Манић** и И. Марић (2015). „Зелени зидови урбаних простора у контексту климатских промена – преглед новијих оквира и искустава“, *Архитектура и урбанизам* 41, стр.40-48. (ISSN 0354-6055)
3. **Манић, Б.**, Т. Бајић и А. Никовић (2015). „Урбана обнова у контексту климатских промена, на примеру пренамене комплекса касарне у Белој Цркви“,

Архитектура и урбанизам 40, стр.24-36. (ISSN 0354-6055)

4. Никовић, А., **Б. Манић** и М. Маруна (2015.) „Савремена архитектонска пракса: институционални оквир и правила грађења“, *Архитектура и урбанизам* 40, стр.66-69. (ISSN 0354-6055)
5. Бајић, Т., **Б. Манић** и Б. Ковачевић (2014). „Социјално становање у Београду: пракса архитектонско-урбанистичких конкурса (2003-2014)“, *Архитектура и урбанизам*, 39, стр.29-43. (ISSN 0354-6055)
6. **Манић, Б.**, Т. Црнчевић и А. Никовић (2011). „Улога зелених површина у просторно-функционалној концепцији Блока 23 у Белој Цркви“, *Архитектура и урбанизам*, 33, стр.67-74. (ISSN 0354-6055)
7. Никовић, А., **Б. Манић** и И. Марић (2011). „Урбоморфолошка анализа насеља Бела Црква у циљу унапређења физичке структуре“, *Архитектура и урбанизам*, 32, стр.65-75. (ISSN 0354-6055)
8. Јосимовић, Б., И. Марић и **Б. Манић** (2011). „Методолошки приступ у одређивању локације депоније комуналног чврстог отпада – студија случаја: регионална депонија за Колубарски регион“, *Архитектура и урбанизам*, 32, стр.55-64. (ISSN 0354-6055)
9. Никовић, А. и **Б. Манић** (2011). „Принципи изградње новог урбаног блока на примеру насеља Бела Црква“, *Савремено градитељство*, 7, стр.38-44. (ISSN 1986-5759)
10. Марић, И., А. Богданов и **Б. Манић** (2009). „Архитектура вила као елемент идентитета Врњачке Бање“, *Архитектура и урбанизам*, 26, стр.36-44. (ISSN 0354-6055)
11. Чарапић, А., С. Симоновић и **Б. Манић** (2009). „Архитектура: границе, манифести, утопијске визије. Осврт на једанаесто венецијанско бијенале“, *Архитектура и урбанизам*, 24/25, стр.7-14. (ISSN 0354-6055)
12. Марић, И., А. Богданов и **Б. Манић** (2007). „Двоструке фасаде у функцији одрживе архитектуре – анализа пројекта пословног комплекса у Београду“, *Архитектура и урбанизам*, 20/21, стр.25-36. (ISSN 0354-6055)
13. Богданов, А., **Б. Манић** и Ј. Петрић (2007). „Приступ проучавању метода анализе и обнове урбаног ткива посматрањем града као вишеструке фракталне структуре“, *Архитектура и урбанизам*, 20/21, стр.51-60. (ISSN 0354-6055)
14. Марић, И. и **Б. Манић** (2006). „Одржива архитектура на примеру пројекта за објекат на углу улица Краља Милана и Краља Милутина у Београду“, *Архитектура и урбанизам*, 18/19, стр.48-53. (ISSN 0354-6055)

Категорија М63:

1. Тошковић, Д., И. Марић и **Б. Манић** (2010). „Тезе о одрживом урбаном градитељству“, *Зборник радова/научно-стручни скуп Савремена теорија и пракса у градитељству*, Бања Лука, стр. 415-423.
2. Марић, И. и **Б. Манић** (2004). „Урбанизација сеоских насеља у планинским подручјима“, *Зборник радова/научни скуп Одрживи простори, урбани и рурални развој Србије*, Београд, стр. 65-68.
3. Марић, И. и **Б. Манић** (2003). „Здраво становање у контексту одрживе сеоске архитектуре“, *Зборник радова/научно стручно саветовање Село у новим*

развојним условима, Матарушка Бања, стр. 301-308.

Категорија М84:

1. **Манић, Б.**, А. Никовић и И. Марић (2015). Идејна програмска урбанистичка студија могућности просторно-функционалне организације блока 27 у Белој Цркви.
2. Марић, И., А. Никовић, О. Бакић, М. Пуцар и **Б. Манић** (2014). Идејна програмска урбанистичко-архитектонска студија новог насеља *Сунчана долина* за потребе Студије изводљивости за пројекат изградње повратничког насеља на локацији Мали Звечан.
3. Марић, И., **Б. Манић**, А. Никовић (2012). Идејна програмска урбанистичко-архитектонска студија пренамене комплекса касарне у Белој Цркви.

Категорија М92:

1. Марић, И., **Б. Манић** и А. Никовић (2013). Капела на новом гробљу у Барошевцу, општина Лазаревац, локација *Петковача* – признање на 36. Салону архитектуре у Београду.
2. Марић, И., **Б. Манић** и А. Богданов (2013). Стамбено-пословни објекат у Улици Милоша Савковића 19 у Београду.
3. Марић, И. и **Б. Манић** (2013). План генералне регулације за туристички центар *Голема река* са туристичким пунктом *Мирица*, туристички пункт *Козарница* и сектор алпског скијалишта *Голема река*, општина Књажевац – друга награда у категорији планови генералне регулације за делове насеља на 22. међународном салону урбанизма у Нишу.
4. Марић, И., А. Богданов и **Б. Манић** (2012). Централна производно-дистрибутивна кухиња у оквиру Предшколске установе „Савски венац“ у Улици Топчидерски венац бр. 1 у Београду.
5. Марић, И., **Б. Манић**, А. Никовић, О. Бакић, Т. Бајић, Б. Ковачевић и И. Павловић (2011). Урбанистички пројекти са идејним архитектонским решењима за простор осам локација у оквиру 1а фазе туристичког ризорта *Јабучко равнице* на Старој планини – прва награда на 20. међународном салону урбанизма у Нишу у категорији урбанистички пројекти и реализације.
6. Марић, И., А. Богданов и **Б. Манић** (2009). Централна производно-дистрибутивна кухиња и перионица Предшколске установе „Јелица Обрадовић“ у Младеновцу.
7. Марић, И. и **Б. Манић** (2007). Стамбени објекат у Улици Донској бр.45 у Београду.
8. Марић, И. и **Б. Манић** (2006). Стамбено-пословни објекат у Улици Пожаревачкој бр.35 у Београду.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

На основу анализе и оцене докторске дисертације кандидата **мр Божидара Манића, дипл. инж. арх.**, Комисија закључује да је дисертација у целини урађена према прописаним критеријумима обима и квалитета научног рада и у складу с одобреном темом и пријавом на коју је Универзитет у Београду дао своју сагласност. Дисертација остварује низ научно аргументованих и утемељених резултата као основ доприноса научној области *Архитектура и урбанизам*, као и развоју нових методологија и примени резултата истраживања у пракси. Кандидат је показао способност за самосталан научноистраживачки рад кроз рад на самој дисертацији, као и кроз радове у домаћим и међународним научним часописима, објављена поглавља у више зборника, учешће на међународним скуповима и домаћим конференцијама и коруковођење потпројектом у оквиру научног пројекта финансираног од стране Министарства науке.

На основу претходно наведеног образложења и оцене докторске дисертације, Комисија предлаже Наставно-научном већу Архитектонског факултета у Београду да се докторска дисертација под називом **„Савремена архитектура црква српске православне цркве: програмске основе и пројектантска пракса“**, кандидата **мр Божидара Манића, дипл. инж. арх.**, прихвати, изложи на увид јавности и упуту на коначно усвајање Већу научних области грађевинско-урбанистичких наука Универзитета у Београду.

У Београду, 6. маја 2016.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

др Драгана Васиљевић Томић, ментор и члан Комисије,
ванредни професор,
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет

др Мирјана Ротер Благојевић, председник Комисије,
ванредни професор,
Универзитет у Београду, Архитектонски факултет

др Александар Кадијевић, члан Комисије,
редовни професор,
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Игор Марић, члан Комисије,
научни саветник,
Институт за архитектуру и урбанизам Србије